

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

УДК 82.091:398.8(477+438)(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.1/13>

Масло О. В.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Волкова І. В.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Кондратенко Л. О.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНА ПАРАДИГМА ФЛОРОНОМЕНІВ У ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ ТА ПОЛЬСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

У статті доведено, що народна пісня є важливим складником української та польської культури, відповідно, це спонукало до різноаспектних досліджень пісні, починаючи з XIX століття – часу, коли формувалися нації, а зібраний етнографічний та фольклорний матеріал поставав підґрунтям виокремлення з-під колоніального ярма насамперед української мови; досліджено флорономени – назви дерев, що виконують символічну функцію, відтворюючи етнокультурні цінності в первісному вигляді, наприклад, вертикальну модель структури Всесвіту через символ Світового дерева репрезентують і в українських, і в польських народних піснях як «чоловічі», так і «жіночі» назви дерев, проаналізовано художньо-образну парадигму таких флорономенів, як береза, верба, вільха, вишня, груша, дуб, клен, липа, тополя, явір, яблуня, осика, спираючись на контекстний, зіставний та структурно-семіотичний методи дослідження текстів українських та польських народних пісень, визначено спільні та відмінні конотації, що є репрезентантами ідіоетнічних рис національно-мовної картини світу обох народів; визначено, що в текстах колядок та щедрівок реалізується архетип Світового дерева, який представлений через символічну парадигму таких флорономенів, як береза, верба, дуб, яблуня, вишня, явір, насамперед міфопоетичний простір – центр двору чи хати, а також додаткові конотативні елементи – колороніми золотий, срібний; окреслено партитивні флоролексеми із значенням частинності (стовбур, кора, листя, корінь, гілка), що разом із атрибутами відіграють функцію антропоморфізації дерев – біла крона – біле тіло чи обличчя, високий стовбур – струнка дівчина, густе гілля – розкішне волосся; в українських та польських народних піснях береза, верба, вільха, вишня, тополя, груша, липа є «жіночими» деревами, дуб, явір – «чоловічими»; доведено, що флорономени відіграють функцію лінгвокультурологічних констант національно-мовної картини світу, відтворюючи архаїчне мислення обох народів, набувають різноманітних асоціативних зв'язків, формуючи символічно-образну картину світу.

Ключові слова: флорономен, партитивні флоролексеми, лінгвокультурологічний аналіз, колоронім, конотація, символіка.

Постановка проблеми. Народні пісні є невід'ємною складовою культурно-історичного пласту кожного народу. Вони уможливають «розпакування» тих таємниць народного світогляду, що із нашаруванням століть суттєво втратили первісне значення в мисленні сучасної людини, адже містять у собі багато концепцій та ідей стосовно розуміння світу, природних явищ,

людських відносин та соціально-історичних процесів.

Актуальність дослідження зумовлена його спрямованістю на заглиблення в національно-мовну картину світу обох народів шляхом окреслення художньо-образної парадигми флорономенів в українських та польських народних піснях. Флорономени не тільки відтворюють природні

особливості певного регіону, але й виконують символічну функцію, відображаючи етнокультурні цінності в первісному вигляді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеї В. фон Гумбольдта та О. Потебні про мову як виразник народного духу становлять методологічне підґрунтя дослідження. У статті використовуємо метод контекстного аналізу, зіставний (для визначення особливостей семантики та функцій флорономенів в українських та польських народних піснях); структурно-семіотичний (для окреслення символічних значень).

На сьогодні в мовознавстві на позначення назв рослинного світу існують такі поняття: *флорономен*, *фітонім*, *фітонімний іменник*, *фітономен*, *флорема*, *флористична одиниця*, *флористична лексема*, *флористична назва*, *фітонімічна лексема*, *флоролексема*, *флоризм*, *флороназва*, *флористична одиниця*, *флористичне найменування* [3; 7; 15; 25]. У нашій статті будемо послуговуватися терміном *флорономен* та дефініцією, окресленою в дисертаційному дослідженні Малаш О.В.: «Флорономени – лексичні символи конкретно-видових і абстрактно-видових понять, пов'язаних із рослинним світом, – постають як результат складних ментальнісних процесів мовної концептуалізації дійсності» [15, с. 8].

Принципи мотивації флорономенів можуть бути зумовлені різними чинниками, наприклад, візуальними характеристиками (подібність до вже наявних предметів/істот/рослин): *соняшник*, *ялина срібляста*, *деревій*, *півники*, *золотушник*; смаком або запахом: *лимонник*; властивостями: *звіробій*; тактильними або звуковими ознаками: *кропива*, *колючник*, *тріцалка*; природними особливостями (цвітіння в певну пору року, місце дозрівання): *пролісок*, *горіх лісовий*, *озимина*, *первоцвіт* тощо. У текстах народних пісень флорономени відіграють функцію лінгвокультурологічних констант національно-мовної картини світу, відтворюючи архаїчне мислення, що своїм корінням сягає язичницьких часів. Деякі флорономени можуть мати конотації, не зрозумілі іншим народам. Наприклад, *чорнобривці* в народнопоетичних українських текстах містять сему 'родинне тепло, затишок'; із *сон-травою* (*сон-зіллям*) в Україні «пов'язують тривалість перебування людини у земному світі», також ця квітка «відкриває таємниці майбутнього у сні» [12, с. 70], у польській картині світу *калюжниця* (пол. *kaczeniec*) – символ весни, *аспарагус* (пол. *asparagus*) – молодості, *лаванда* (пол. *lawenda*) – кохання.

Флорономени розглядаються в різних аспектах, зокрема лінгвістичному, культурному, символічному. Лінгвокультурологічний аспект флорономенів у народнопоетичних українських текстах досліджували Бабакова О. [2], Боева Є. [4], Жайворонок В. [8], Галайчук В. [6], Маслюк Д. [16], Стецик М., Мицак І. [24], Сімович О.І. [22], Лісняк Н. [14], Микитів Г. [17] та ін. Функції флорономенів у польській мовній картині світу – Пророк К. [44], Лехоцька Е. [36, 37, 38], Фрей Л. [29], Грицина Е. [32], Небжеговська-Бартмінська С. [40]. Так, у статті «*Nazwy gatunków kwiatów w pieśniach ludowych z Warmii i Mazur*» Е. Лехоцька аналізує назви квітів, що використовуються у народних піснях Вармінсько-Мазурського воєводства, які датуються ХІХ і ХХ століттями. У дослідженні згадуються найменування дерев і чагарників: *волошки*, *фіалки*, *гвоздики*, *латаття*, *ірису*, *лаванди*, *лілії*, *чебрецю*, *маку*, *мирта*, *календули*, *півонії*, *ромашки*, *рути*, *розмарину*, *троянди*, *тюльпана*, *вересу*. Е. Лехоцька інтерпретує народну пісню як важливе джерело історії людей певного регіону, їхніх традицій, звичаїв та мови [37, с. 160].

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні флорономенів в контексті лінгвокультурологічного аналізу текстів українських та польських народних пісень, виявленні спільних та відмінних конотацій, що репрезентують ідіоетнічні риси національно-мовної картини світу обох народів.

Виклад основного матеріалу. Народна пісня як одна з найважливіших складових української культури завжди викликала інтерес дослідників. Ще в першій половині ХІХ століття в Харкові з'являється низка видань, де друкують художні твори; розвідки з історії, етнографії, славістики, фольклористики, зокрема й народні пісні. Так, у журналі «Молодик», окрім творів Я. Щоголева, М. Костомарова, А. Метлинського, Г. Квітки-Основ'яненка, опубліковано народні пісні та казки; в «Українському альманасі» було вміщено 11 народних пісень; фольклорний та історико-літературний збірник «Запорожская старина» (1833–1838), видавець І. Срезневський, умістив думи та пісні про національно-визвольну війну 1648–1654 рр, уривки з козацьких літописів, перекази та ін. Отже, саме зацікавлення фольклором, зокрема українською народною піснею, формувало зовсім інше бачення української культури, спонукало до появи розвідок про українську мову, двомовних українсько-російських словничків, уміщених як додатки до етнографічних збірників. Опрацьовуючи фольклорний матеріал, учи-

тель із Чернігова І. Кулжинський говорить про давність української мови, порівняно з іншими слов'янськими мовами (у цитуванні зберігаємо орфографію та пунктуацію тексту): «Кто знает? Может быть, самый Боянь имѣеть теперь своих потомковъ между нами въ окрестностяхъ Кіева, Любеча, или Чернигова...Они (Барди) вмѣстѣ суть драгоцѣнный памятникъ Малороссійскихъ пѣсень» [13, с. 45]; про красу зменшено-пестливих слів у ній, переваги щодо виразності та мелодійності: «Имѣйте охоту прислушаться къ Малороссійскимъ пѣснямъ; – какая величественная простота въ выраженіи въ самыхъ чувствахъ! Какое близкое и живое изображение природы! Кажется, сочинители сихъ пѣсень пѣли оныя не устами своими, а сердцемъ. Всѣ препоны, каковыми иногда упрямый языкъ искушаетъ вдохновеннаго страстію поэта, побѣждены непримѣтно, и всѣ нѣжнѣйшія черты глубокаго чувства блестятъ въ Малороссійскихъ пѣняхъ живейшими красками» [13, с. 46–47]; «Но разберите на всѣхъ языкахъ имена сердечнаго друга, – и я напередъ увѣренъ, что языкъ Малороссійскій будетъ имѣть въ семъ случаѣ преимущество» [13, с. 99]. «Філософ мови» О. Потебня писав: «Обстоятельствами моей жизни условлено то, что при научных моих занятіях исходною точкою моею, иногда заметною, иногда незаметною для других, был малорусский язык и малорусская народная словесность. Если бы эта исходная точка и связанное с нею чувство не были мне даны, и если бы я вырос вне связи с преданием, то, мне кажется, едва ли я стал бы заниматься наукою» [21, с. 15]. Отже, більшість романтиків ХІХ століття черпала тематику творів саме з фольклору.

Рослини у фольклорі відіграють важливу функцію, відтворюючи культурні коди, що відображають колективну свідомість народу.

Флорономени в українських та польських народних піснях можна класифікувати за групами: дерева, плоди, кущі, квіти, трави, зернові культури, а також партитивні флоролексеми – гілка, лист, суцвіття, стовбур, корінь тощо. У статті розглянемо процес символізації та метафоризації назв дерев у народних піснях.

Найчастіше в українських народних піснях додаткових конотативних значень набувають *береза, верба, вільха, вишня, черешня, груша, дуб, клен, горобина, сосна, тополя, явір*. У польській народній пісні – *верба, вільха, груша, дуб, липа, явір, осика, яблуня*.

В українських обрядових піснях важливим є відтворення вертикальної моделі структури

Всесвіту (небо – світ богів; земля – людей; підземний світ – прашурів) через символ Світового дерева, яким найчастіше є *дуб, явір, сосна, верба, яблуня, береза, горобина, липа*. Мотив будь-якого дерева посеред двору, інколи й у хаті, – залишки міфу про створення світу. Недаремно існує традиція прикрашати різдвяну ялинку, весільне гілцьце яскравими стрічками – своєрідне міні небо на землі, а плодами – як шана родючості землі. Найчастіше мотив дерева посеред двору трапляється в колядках чи щедрівках:

*Пане господарю, що на твоім дворі?
Що на твоім дворі береза стояла,
Тонка та висока, листом преширока
А на тій березі кора золота, листя сріблянес.
А в нашого пана береза стояла,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Тонка та висока на листя широка... [1].*

Береза символізує чистоту, святість, родючість, красу, тендітність, скромність, дівочу цнотливість та загалом дівчину або жінку [5, с. 131]. У народній пісні «Хвалилася береза» цей флорономен асоціюється із дівчиною, яка пишається своєю красою:

*Хвалилася береза:
«Що я вгору висока,
Що я вгору,
Що я вгору висока;
Що я в корінь глибока,
Що я в корінь.
Що я в корінь глибока;
Що я гіллям кудрява,
Що я гіллям,
Що я гіллям кудрява;*

*Що на мені біла кора, Що на мені,
Що на мені біла кора!» [20, с. 141].*

Атрибути *біла, зелена, суха, тонка, червона* є мотиваційним підґрунтям для символізації флорономена. Спільна сема 'зовнішня краса' визначає метафоричне перенесення – біла кора – біле тіло, обличчя. Партитивні флоролексеми із значенням частинності (*гілка, корінь, лист*) також відіграють функцію антропоморфізації берези.

Водночас флорономен набуває додаткових конотацій, коли в пісні йдеться про смерть – 'туга, печаль':

*Ой у полі жито
Копитами збито,
Під білою березою
Козаченька вбито [20, с. 187].*

Береза (пол. *brzoza*) у польських народних піснях є символом *жінки та матері*, а також *смутку, скорботи та трауру*:

*Jaka brzoza, taka kóra,
Jaka matka, taka córka* [35, с. 470].

Садити березу біля могил – дуже давній та відомий по всій території Польщі звичай. Її завжди ставили з північного боку могили, за головою померлого, щоб вона була нахилена над померлим, але не закривала сонця [37, с. 55]:

*Cierpiała, tęskniła, za rok już nie żyła.
Gdzie brzoza się kiwa,
tam dziewczę spoczywa* [35, с. 522]

В українців і поляків **верба** (пол. *wierzba*), як і береза, асоціюється з жіночим деревом. Йоланта вказує на те, що у фольклорних текстах збереглися сліди трактування верби як космічного дерева, що знаходиться в середині світу. Згадки ставлення до верби як до космічного дерева, через яке можна потрапити у рай, збереглися в польських казках [33, с. 67]. У різдвній колядці читаємо:

*А в нашого господаря
Золота верба,
А на тій вербі
Золота кора,
А на тій корі
Рожеві квіти.
Ой то не верба –
Йванкова жона,
Ой то не квіти –
То Йванові діти... [8, с. 73]*

Як і в попередньому тексті про березу, колором золотий (золота верба, золота кора, а на тій березі кора золотая, листя срібляне) має семантику святості, ієрархію вищості, недаремно саме із Світовим Деревом пов'язаний цей колір.

На Купала (Купайло, Купайлиця) дівчата можуть прикрашати й вербове деревце – «купайлицю» стрічками, квітами, співаючи:

*Наше Купайло з верби, з верби,
А ти, Іване, прийди-прийди.*

Партитивні флоролексеми (тонкий та високий стовбур верби, довга крона) символізують красу дівчину: стовбур – стрункість, крона – розкішне волосся.

*На городі верба рясна...
Там стояла дівка красна* [20, с. 130].

Водночас верба має додаткові конотації *журби та розлуки* в контексті нещасливого кохання:

*В кінці греблі шумлять верби,
Що я насадила...
Нема того козаченька
Що я полюбила. [20, с. 175]*

Вільха (пол. *olcha*) в українських та польських піснях є «жіночим» деревом:

*Ой на горі вільха,
Під нею вода згіркла,
Моя невеличка, рум'яного личка,
Коло мене припадає, як перепеличка* [19]
*Jakiem dawno chodził
Do dziewczyny na wieś.
Teraz go już niema
Wyrosła tam na nim
Zielona olsyna* [42, с. 11]

В українських та польських піснях семантика кольору має важливе значення. Так, *зелений* асоціюється з весною, здоров'ям і життям, молодістю; а *сухий* – з нечистими силами, хворобами та смертю.

Вишню вважають символом світового дерева, кохання, весни, краси. Також вона є символом України, рідної землі та матері через те, що є плодовим деревом. У народних українських піснях флорономен *вишня* часто вживається разом із флорономеном *черешня*. Це може бути зумовлене зовнішньою схожістю рослин та їх назв. Вишня символізує дівчину, а черешня – чоловіка:

*Сидит пташок на черешні,
Ей, обдзюбує дробний квет.*

«Чого ж ти мі, моя мила,

Ей, завруціла младий сьвет?» [20, с. 174]

Звичай «колупати кору» – передбачати долю, можливо, перейшов на «колупання печі» під час сватання, а червона вишня-черешня символізувала дівчину, яка може обирати судженого. У щедрівці «*Да стояла вишня-черешня*» читаємо:

*Да стояла вишня-черешня,
Щедрий вечір, добрий вечір!
На тій вишні кора золотая!
Кому ж іти кору колупати?*

Дівки Настінки кору колупати [10].

У польських піснях *вишня* (пол. *wiśnia*) є символом дівчини, готової до кохання та шлюбу. Зривання ягід – це знак залицяння. Дівчина і хлопець, які поїдають ягоди – образи, що символізують кохання. Якщо дівчина вішає вінок на вишню або рве свій фартух об неї – це ознака того, що вона втратила цноту [39, с. 188]:

Przed dworem stoi wiśnia,

Nasza pani bardzo pyszna [39, с. 93]

«**Груша** – разом із дубом та яблунею посідає чільне місце у будові Світового дерева, але порівняно з яблунею («світлою» і «денною») вона «колюча», а тому символізує «темний», «нічний» бік світотворення. Вважалося: хто зрубає грушу, до того незабаром завітає лиха доля. У піснях груша – покровителька дівоцтва; виходячи заміж, дівчина прощалася з нею, як із подругою.

Груша – символ самотньої молодої жінки та її печалі» [5, с. 134]. В українській народній пісні «*Цвітуть сади-виногради, в мене – суха груша*» негативна сема ‘*туга, розпач*’ формується шляхом зіставлення флорономенів – сад-виноград – суха груша. «Сад-виноград – народнопоетична назва саду; наділена знаком святості в обрядових піснях, зокрема щедрівках... символ єднання сердець» [8, с. 520]:

*Цвітуть сади-виногради, в мене – суха груша,
Ци всім людям, ци лиш мені зав’язана душа?* [26]

У народній польській пісні «*W polu gruszka, w polu...*» сема ‘*безвихідь та туга*’ виражається через партитивні флоролексеми (опале листя та відсутність плодів) груші:

*W polu gruszka, w polu,
Niema na niej gruszek;*

Listeczki opadły

Wierzcholeczek usecił.

Listeczki opadły

Na oranq rolq,

Wierzcholeczek usechl,

Galqzeczki stojq! [43, с. 35]

У віруваннях багатьох народів **дуб** (пол. *dąb*) уважається уособленням Усесвіту. В українських та польських піснях флорономен має сему ‘*могутність, сила, довголіття*’, це зафіксовано в стійких мовних сполуках обох країн: *міцний як дуб // тоспу як дąb*. Також він ототожнюється з чоловіком/козаком та воїном:

Stoi dąb nad wodq,

Konary się chwiejq;

Do siebie dziewczyno,

Oczka mi się śmiejq. [43, с. 40]

Oj, w system polu jest dąb zielony,

Lezy tam pod niem ulán zraniony. [42, с. 51]

Зелений дубочку,

Чого похилився?

Молодий козаче,

Чого зажурився? [20, с. 64]

У давніх слов’ян дуб уважався деревом верхнього бога грому та блискавки Перуна. З часом образ трансформувався, тому схожі асоціації можна простежити в деяких народних українських піснях:

Ой в ліску, в ліску на дубку

Висіла колисонька на шнурку.

В тій колисонці Петрунько,

А коло його татко його.

«Шибай мене, татоньку, високо,

Нехай я забачу далеко!

Там десь моя дівонька гуляє,

Шитим рукавцем махає». [20, с. 25]

В історичних та козацьких піснях флорономен має семи ‘*міцність, краса, витривалість, хоробрість*’:

Взяли Байду, ізв’язали

Та й за ребро гаком.

Гаком зачіпали.

Висить Байда на дубочку.

Та не день, не два,

Та й не одну нічку. [20, с. 49]

У багатьох українських та польських народних піснях **клен** є символом смутку та смерті. Якщо в українських піснях сема ‘*смуток, самотність*’ пов’язана із самим деревом, адже із клена та сосни часто робили домовини, то в польських піснях – із кленовим листком:

Може, я умру...

Зроби ж мені, брате,

Вірний товаришу,

З клен-дерева труну [20, с. 106]

Рости, рости, а клен-дерево,

Рости вгору високо!..

Поховали отамана

В сурю землю глибоко [20, с. 112]

Wysoko, daleko listeczek na klónie,

chtóz mnie požaluje w ty daleki stronie [41, с. 30]

Партитивна флоролексема **кленовий листок** набуває додаткового конотативного значення в багатьох польських народних еміграційних піснях, у яких ліричні герої розповідають про голод та тугу за Батьківщиною:

Sluzebny chleb dobry, ale oplakany,

esce mi nie dajo, juz mi wymaziajo.

Ukrajali-ć mi go jek klonowy listek,

esce sie pytajo, cyli go zjem wsystek [41, с. 32]

Священним деревом також вважалася й **липа**. У Польщі *lipa* (пол. *lipa*) асоціюється з людською долею та родючістю. Слов’яни з давніх часів ототожнювали чоловіка з дубом, а липу – з жінкою, на похоронних процесіях хрест та труну виготовляли з відповідних дерев, залежно від статі покійника [30; с.61]. Тож липа також вважається «жіночим деревом» та в піснях асоціюється саме з дівчиною:

Z tamtej strony jeziora,

Stoi lipka zielona.

A na tej lipce, na tej zielonej,

Trzej ptaszkiowie śpiewaja.

Nie byli to ptaszkiowie,

Jeno kawalerowie.

Radzili sobie o jednej dziewczynie,

Która onym się zdaje. [42, с. 42]

Береза, верба, вільха, вишня, груша, а також сосна, тополя (пол. *topola*) асоціюються із дівчи-

ною через зовнішні чинники (тонкий та довгий стовбур):

*Чи не жаль тобі, зелений дубе,
Тісі тополі буде,
Що не раз, не два твої жолудочки
Під її листом буде?
Чи не жаль тобі, молодий козаче,
Тісі дівчини буде,
Що любив-кохав півтора года,
А тепер візьмуть люди?* [20, с. 86]

У Польщі флорономен символізує високу струнку жінку або дівчину, він також зберігся у фразеології на позначення високої людини: *rosły jak topola / високий як тополя*. Суха тополя є символом закоханості або нещасливого кохання:

*Widzisz ty dziewucho tę suchą topolę?
Jak ona zakwitnie, w ten czas będziesz moją*
[45, с. 127–128]

Явір в українських обрядових піснях різдвяного циклу також є образом Світового дерева. У стародавній колядці «*Як це не було Початку Світа*» читаємо:

*Як це не було Початку Світа
Гей дай Боже!
То це не було Неба ні Землі
А лишень було Широке Море
А на тім Морі Явір Зелений
На тім Яворі Три Голубочки
Три Голубочки Раду радили
Як би ми Браття Світ поставили... [27]*

У народних піснях зазвичай цей флорономен пов'язаний із козаком або парубком:

*Над Дунаєм явір зелененький,
Під явором коник вороненький.
Під явором коник вороненький,
На конику козак молоденький.* [20, с. 173]

У народній польській пісні про кохання «*Leć głosie po rosie*» розповідається про розлуку між закоханими, калина асоціюється із дівчиною, а явір – юнаком:

*Rozstań-że sie, rozstań,
Kalino z jaworem!
Jak ja tam się rozstać
Z kochaneczkiem moim!
Kalina z jaworem
Rozstać się nie może,
Tak i ja z kochankiem,
Broń-że Panie Boże!* [43, с. 99]

Яблуня (пол. *jabłoń*), як верба та дуб, вважається символом Світового дерева:

*Тече річка невеличка,
Щедрий вечір, добрий вечір!
На тій річці плине листочок.*

*Плине листочок яблуньовий,
На тім листку написано,
Написано Сонце й Місяць,
А що Місяць – то господар,
Ясне Сонце – господиня,
Ясні зірки – його дітки* [5, с. 139].

Уособленням життя, процвітання, здоров'я та жіночої долі:

*Iści moja jabłoneczka rodziła.
Iści mojej jabłoneczce trzy piątki.
Iści moja jabłoneczka ta papki.
Iści mojej jabłoneczce rok mija.
Iści moja jabłoneczka się rozwija.
Iści mojej jabłoneczce trzy lecie.* [41, с. 28]

*Зменши, Боже, денька,
Що я молоденька!
Та молода, як ягода,
Та зелена, як яблуня.* [9]

Осика (пол. *osika*) у фольклорі ототожнюється з бідною, нещастям та потойбічними силами. У південно-східній Польщі, коли траплялися самогубства, покійників ховали на перехрестях та на груди клали осикову гілку, щоб душа не блукала по світі привидом. Також кришку труни прибивали осиковими кілками, щоб мрець не прокинувся. У Польщі побутувало повір'я, що осика, вирвана бурєю, означає смерть [31, с. 288–289].

У народних польських та українських піснях побутують негативні конотації, пов'язані з осикою. Наприклад, у пісні «*Cztery mile lasu*» розповідається про хлопця, який серед осикового лісу шукає своє кохання, але не може знайти, також це дерево порівнюється із вдовою:

*Cztery mile lasu
Samój osiczynu;
Nie pójdę do wdowy:
Wolę do dziewczyny!* [43, с. 26]

Українці вірили, що не можна було ламати гілок осики, бо потім людину будуть переслідувати нещастя [23; с.91], це вірування засвідчує українська народна пісня «*Ой музику дуже люблю...*»:

*А я гаю не рубаю
Через ті осики,
А я вдома не ночую
Через ті музики* [18]

Висновки. Отже, антропоморфізація рослинного світу притаманна для українських та польських пісень різних за жанрами. Найчастіше це календарно-обрядові (веснянки, купальські, жниварські, колядки, шедрівки), побутові (колискові, весільні, про родину та кохання) та історичні пісні. Флорономени набувають різноманітних асоціа-

тивних зв'язків, формуючи символічно-образну картину світу. *Береза, явір, верба, дуб, вишня, яблуня* є символами Світового дерева у колядках та щедрівках Як в українських, так і в польських народних піснях *береза, верба, вільха, вишня, тополя, груша, липа* є «жіночими» деревами, *дуб, явір* – «чоловічими». Трансформація флорономена відбувається через порівняння, метафоризацію,

епітети, паралелізм. Атрибути *біла, зелена, суха, тонка, червона* є мотиваційним підґрунтям для символізації флорономена; колороніми *золотий, срібний* мають семантику святості, коли в текстах говориться про Світове дерево. Партитивні флоролексеми із значенням частинності (*гілка, корінь, лист, стовбур, крона, плід*) разом із атрибутами можуть додавати нових конотативних значень.

Список літератури:

1. А в нашого пана берега стояла. (10 Вересня 2024 р.). Отримано з Цифровий Архів Фольклору: <https://folklore.kh.ua/site/track?id=1300>
2. Бабакова О. В., Хомчак О.Г. Словотвірні-когнітивна модель концепту «барвінок» в українській мовній картині світу. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2012. № 1. С. 23–28. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_fi_2012_1_6.
3. Баран І. М., Бойко Н. І. Метафоризація флоролексем у поетичних просторах Василя Симоненка. Арватівські читання – 2023: матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 17 травня 2023 року / упоряд. Н. І. Бойко, О. М. Петрик. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. С. 18–23.
4. Боєва Е. В. Символіка флорономенів у вимірі лінгвокультурологічного аналізу народнопоетичного тексту. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова: зб. наук. пр.* Серія: філологічні науки Київ, 2009. Вип. 3. С. 89–97.
5. Войтович В. М. Українська міфологія. Київ : Либідь, 2002. 662 с.
6. Галайчук В. Рослинна символіка в народних піснях (на польових матеріалах з Київського Полісся). *Народознавчі зошити*. 1996. № 2. С. 126.
7. Дудник О.М. Фітономени художнього тексту: лінгвокультурологічне тлумачення деяких назв квітів. *Мова і Культура*. 2016. 229 с.
8. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ: Довіра. 2006. 703 с.
9. Жартівливі пісні. Родинно-побутові / Упорядники О.І. Дей, М.Г. Марченко, А.І. Гуменюк. Київ: Наукова думка, 1967. 800 с.
10. Колядки та щедрівки. Зимові обрядова поезія трудового року. / Упорядники О. І. Дей (тексти), А. І. Гуменюк (мелодії). Відповідальний редактор М. Т. Рильський. Київ: Наукова думка. 1965. 804 с.
11. Костомаров М. Слов'янська міфологія. Вибрані праці з фольклористики й літературознавства. Київ: Либідь, 1994. 384 с.
12. Крохмальний Р. Фольклорний фітонім як символ трансферності та когерентності художнього образу. *Міфологія і фольклор*. 2008. № 1. С. 68–75.
13. Кулжинській І. Ньоторья замѣчания касательно Истории и характера Малороссийской поэзии. *Украинский журналъ*. 1825. №1. С.43-54; №2. С. 89–101.
14. Лісняк Н.І. Символіка образів яблуні та яблука у лемківських піснях. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2014. Серія: Філологічна. № 44. С. 163–166.
15. Малаш О.В. Народні флорономени у болгарській мовній картині світу Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Київ: Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні, 2017. 232 с.
16. Маслюк Д. М. Фітоніми (вищі рослини) – чинник духовного поля лінгвістичної спільноти українців: образність і науковість. *Вісник Черкаського університету. Філологічні науки*. 2008. Вип. 4. С. 24–26.
17. Микитів Г. В. Символ калини як лінгвостилістичний засіб у мові українських народних ліричних пісень. *Редакційна рада*. 1998. С. 96.
18. Ой музику дуже люблю (10 Вересня 2024 р.). Отримано з Pisni.Org.Ua: <https://www.pisni.org.ua/songs/898052.html>
19. Ой на горі вільха. (10 Вересня 2024 р.). Отримано з Наше (тексти пісень): <https://nashe.com.ua/song/8476>
20. Перлини української народної пісні. Пісенник /Упорядник М.М. Гордійчук. Київ: В-во «Музична Україна», 1991. 382 с.
21. Потебня О. Мова. Національність. Денаціоналізація: статті і фрагменти / упоряд. і вступ. ст. Ю. Шевельова. Нью-Йорк: Українська Вільна Академія наук у США, 1992. 156 с.
22. Сімович О. І. Поетична символіка української народної творчості: лінгвістичний аспект. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; ЛДУ ім. І. Франка, 1999. 46 с.
23. Словник символів / під ред. М. Дмитренка, О. Потапенка та ін. Київ : Вид-во часопису «Народознавство», 1997. 156 с.

24. Стецик М.; Мицак І. А ми тую червону калину підіймемо(семантико-стилістичний потенціал лексем-дендронімів у фольклоризованих пісенних дискурсах). *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2022. №7. С. 173–187.
25. Тележкіна О. О. Фітоніми у поетичному мовленні Леоніда Талалая. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства. Хмельницький : ФОП Бідюк Є. І.*, 2016. Вип. 10. С. 125–131.
26. Цвітуть сади-виногради, в мене – суха груша (10 Вересня 2024 р.). Отримано з Наше (тексти пісень): <https://nashe.com.ua/song/8292>
27. Як ще не було Початку Світа (10 Вересня 2024 р.). Отримано з Pisni.Org.Ua: <https://www.pisni.org.ua/songs/230354.html>
28. Fisher B.E. Allelopathy. *Plant Disease*, 4. S. 313–330, 1979.
29. Frey L. Drzewo w kulturze ludowej (wybrane zagadnienia). *Znak, symbol a rituał v tradiciách a prejavoeh ľudovej zbožnosti*. 2013. 119 S.
30. Gimbutienė M. Senovinė simbolika lietuvių liaudies mene, Vilnius 1994, s. 157.
31. Harmata K., Madeja J., Zemanek A., Zemanek B. Wybrane rodzime drzewa i krzewy w polskiej botanicznej literaturze, zwyczajach i sztuce (jałowiec, wierzba, brzoza, topola osika, sosna, dąb, lipa, świerk, jodła) [Selected indigenous trees and bushes in Polish botanical literature, customs, and art]. *Wszechświat*, 112(10–12), 2011, 281–291.
32. Hrycyna E. Ludowe nazwy ziół w polskim językowym obrazie świata. *Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury*, 31(31). S. 133–145, 2019.
33. Jolanta T. Językowo-kulturowy obraz dębu, brzozy i wierzby (na materiale polskim i litewskim). *Wileński uniwersytet pedagogiczny, Wydział slawistyki, Katedra filologii polskiej*. 2005. 83 S.
34. Kolberg, O. Dzieła Wydane Oskara Kolberga. T. 15. Wrocław: *Polskie Towarzystwo Ludoznawcze*. 1982.
35. Kolberg O. *Dzieła wszystkie. T. 40: Mazury Pruskie*. Red. D. Pawlak i W. Ogrodziński. Wrocław. 1966.
36. Lechocka E. Znaczenie i funkcja motywu ruty w warmińsko-mazurskich pieśniach ludowych. In *Motywy fauny i flory w literaturze i kulturze. Analecta Literackie i Językowe, tom IX (pp. 347–358)*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. 2018.
37. Lechocka E. Nazwy gatunków kwiatów w pieśniach ludowych z Warmii i Mazur. *Słow'янський збірник*, (23). S. 148–164, 2019.
38. Lechocka E. Problem nieobecności nazw gatunków drzew w Pieśniach ludowych z Warmii i Mazur na tle analizy etnograficzno-przyrodniczej. *X IIV* 4, 41, 2015.
39. Nadmorski Dr. Kaszuby i kociewie. Język, zwyczaje, przesady, podania, zagadki i pieśni ludowe w północnej części pkus zachodnich. *Drukarna Dziennika Poznańskiego*. Poznań. 1892. 168 S.
40. Niebrzegowska-Bartminska S. Smietannik. In: *Słownik stereotypów I symboli ludowych / koncepcja calosci i redakcja J. Bartmiiiski, zastępcza redaktora S. Niebrzegowska-Bartminska, t. II: Rosliny*. Lublin. 2019. 162 S.
41. Pieśni ludowe Warmii i Mazur. Wybrał i oprac. M. Sobieski, tańce oprac. M. Sobolewska. Kraków. 1955.
42. Pieśni ludowe z Lgoty. Spisał w latach 1908-1909 Stanisław Leopold Floryan, zebrał Seweryn Udziela, z rękopisu opracował i przypisami opatrzył Ryszard Góralczyk (10 Вересня 2024 р.). *Режим доступу*: <https://naszalgota.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/12/piec59bni-ludowe-z-lgoty.pdf>
43. Polski śpiewnik. Zbiór aryj i dumek narodowych krakowiaków kujawiaków, pieśni weselnych i t.d. Wydanie czwarte. Tom 1. *Nakładem Edwarda Feitzingera*. Cieszyn. 1915. 462 S.
44. Prorok K. Chwasty w polskiej kulturze ludowej. *Roczniki Humanistyczne*, 71(6). S. 279–293, 2023.
45. Sobotka P. Rostlinstvo a jeho význam v národních písních, pověstech, bájích, obřadech a pověrách slovanských. Praha, 1879. 216 s.

Maslo O. V., Volkova I. V., Kondratenko L. O. THE ARTISTICALLY-VIVID PARADIGM OF FLORONYMS IN THE TEXTS OF UKRAINIAN AND POLISH FOLK SONGS

The article proves that the folk song is an important component of Ukrainian and Polish culture, respectively, this led to multi-faceted studies of the song, starting from the 19th century – the time when nations were formed, and the collected ethnographic and folklore material provided the basis for breaking away from the colonial yoke in the first place Ukrainian language; the article studied floronyms – the names of trees that perform a symbolic function, reproducing ethno-cultural values in their original form, for example, the vertical model of the structure of the Universe through the symbol of the World Tree is represented in both Ukrainian and Polish folk songs by both “male” and “female” names of trees, the article analyzes the artistically-vivid paradigm of floronyms such as birch, willow, alder, cherry, pear, oak, maple, linden, poplar, sycamore, apple, aspen, relying on contextual, comparative and structural-semiotic methods of researching Ukrainian and Polish texts folk songs; common and different connotations, which are representatives of the idio-ethnic features of the national-linguistic picture of the world of both peoples, are defined; it is determined

that the texts of carols and hymns realise the archetype of the World Tree, which is represented through the symbolic paradigm of such floronyms as birch, willow, oak, apple, cherry, sycamore, primarily mythopoetic space – the center of the yard or house, as well as additional connotative elements – coloronyms golden, silver; partitive florolexemes with the meaning of partiality (trunk, bark, leaves, root, branch) are outlined, which, together with the attributes, play the function of anthropomorphizing trees – a white crown – a white body or face, a tall trunk – a slender girl, a thick branch – luxurious hair; in Ukrainian and Polish folk songs, birch, willow, alder, cherry, poplar, pear, linden are “female” trees, oak, sycamore – “male”; it is proved that floronyms play the function of linguistic and cultural constants of the national-linguistic picture of the world, reproducing the archaic thinking of both peoples, acquire various associative connections, forming a symbolic and figurative picture of the world.

Key words: *floronym, partitive florolexemes, linguistic and cultural analysis, coloronym, connotation, symbolism.*